

Reforma pravosuđa i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu pravosuđa?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu pravosuđa?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za reformu pravosuđa

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodni pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodni pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine **Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u**. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu pravosuđa?

Reforma pravosuđa obuhvata ne samo reformu zakona već i razvoj politika, procedura i mehanizama za praktičnu primjenu zakona i ravnopravni pristup pravosudnom sistemu. Ciljevi reforme pravosuđa obuhvataju razvoj: ustava i zakona koji su utemeljeni na međunarodnim standardima i instrumentima za zaštitu ljudskih prava; djelotvornog, odgovornog i nepristrasnog sudstva, integrisanog pristupa krivičnom pravosuđu; i mehanizama za vršenje nadzora nad pravosudnim sistemom.¹

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanja i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol“ označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Reforma diskriminatornih zakona i promovisanje ljudskih prava

- Mnoge zemlje imaju zakone koji su suviše diskriminatorni kada su u pitanju zemljišna svojina, nasljeđivanje (vidi Odjeljak 1), rodno nasilje (RN), starateljstvo nad djecom, zapošljavanje i druga pitanja. Diskriminatorni zakoni i propisi treba da se reformišu u skladu sa međunarodnim zakonom o ljudskim pravima.

Djelotvorno, nediskriminatorno pružanje usluga u sistemu pravosuđa

- Stereotipi, diskriminatorno ponašanje i proceduralne prepreke ne smiju da narušavaju pružanje usluga u pravosuđu. Cjelokupno osoblje u pravosuđu treba da prođe obuku o rodnim pitanjima, uključujući odgovarajuće reagovanje na nasilje u porodici i diskriminaciju na osnovu pola ili seksualnog opredjeljenja.
- Da bi se okončalo nekažnjavanje RN-a, sudije treba da prođu kroz obuku o rodnim pitanjima u međunarodnom i nacionalnom zakonodavstvu.

Obezbjeđivanje ravnopravnog pristupa sistemu pravosuđa

- Muškarci i žene imaju pravo na ravnopravan pristup sistemu pravosuđa putem sudova, mehanizama tranzicijske pravde, tradicionalnih/običajnih sistema i alternativnog rješavanja sporova. Međutim, postoje mnoge prepreke za pristup žena pravosuđu koje, između ostalog, obuhvataju: nepoznavanje zakonskih prava, korupciju, strah od svjedočenja, nedostatak sredstava, jezičke barijere i nedostatak pomoći kod staranja o djeci.

Džejn Vatiri je tražila od suda da joj dodijeli pola zemljišne parcele koja je pripadala njenom pokojnom ocu, a na kojoj je živjela sa svoje četvero djece. Njen brat se pobunio, uz argument da je on obrađivao veći dio zemlje tokom očevo života nego njegova sestra i da, stoga, on ima pravo na veći dio parcele.

Predsjednik Osnovnog suda H. A. Omondi je zaključio da po običajnom pravu Kikujua, neudata žena poput Vatiri nema jednako pravo nasljedstva jer se od nje očekuje da će se udati. Sudija Omondi je smatrao da ova običajna odredba diskriminiše žene i da je u suprotnosti sa odjeljkom 82 (1) kenijskog Ustava, koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola. Ona je, takođe, u suprotnosti sa Članom 18(3) Banjuli povelje i Članom 15(1)-(3) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), kojima se garantuje pravna jednakost muškaraca i žena. U skladu sa ovim, sudija Omondi je donio presudu da se Vatiri i njenom bratu očevo imanje podijeli na jednake dijelove.²

Reprezentativan i legitiman sektor pravosuđa

- Ukoliko je namjera da sektor pravosuđa stekne kredibilitet i povjerenje u očima zajednice, svi učesnici u društvu, uključujući i žene, treba da budu uključeni u proces reforme koji treba da izađe u susret njihovim potrebama.
- U cilju povećanja legitimiteta, osoblje u sektoru pravosuđa treba da odražava strukturu stanovništva kome služi. Trenutno su žene neodovoljno zastupljene na mnogim pozicijama u sistemu pravosuđa, uključujući pozicije sudija i advokata.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative za integraciju rodni pitanja u reformu sistema pravosuđa nije samo stvar operativne efektivnosti, već je neophodna radi postupanja u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodni pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979.)*
- *Rezoluciju 52/86 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o sprječavanju krivičnih djela i o mjerama iz oblasti krivičnog pravosuđa zarad eliminisanja nasilja nad ženama (1998.)*

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu pravosuđa?

Rodno odgovorna reforma zakona

- Pristupanje svim međunarodnim i regionalnim ugovorima i konvencijama o ljudskim pravima i njihova ratifikacija.
- Reforma ustava kako bi se njime garantovali jednako uživanje ljudskih prava i rodna ravnopravnost i zabranili rodna diskriminacija i nasilje.
- Revizija postojećeg nacionalnog zakonodavstva i usvajanje novih zakona kojima se zabranjuju rodna diskriminacija i nasilje.
- Preispitivanje tradicionalnih pravosudnih mehanizama kako bi se obezbijedilo da podržavaju osnovna ljudska prava, uključujući i prava žena.

Nediskriminatorske procedure i prakse

- Temeljito proučavanje sudskih procedura i praksi kako bi se obezbijedilo da se njima ne diskriminišu žene ili druge društvene grupe.

Posebne mjere za rješavanje RN-a

- Uvođenje posebnih mjera za zaštitu svjedoka i žrtava seksualnog nasilja i nasilja u porodici i povećanje broja slučajeva koji su izvedeni pred sud. Posebne mjere mogu obuhvatiti rodno osjetljivi način prikupljanja i predstavljanja dokaza i procedure koje se ne zasnivaju na štetnim stereotipima kojima se žrtve ponovo dovode ugrožavaju (vidi Odjeljak 2).

Obuka o rodnoj ravnopravnosti

- Organizovanje obuke o ženskim pravima (na osnovu nacionalnih, regionalnih i međunarodnih zakona i obaveza), zakonskim procedurama koji se odnose na RN, te „rodnom“ uticaju sistema pravosuđa na sve učesnike u okviru sektora pravosuđa, uključujući: sudije, tužioce, branioce, privatne advokate, osoblje u sudovima, policiju i pomoćno pravno osoblje.

Pristup institucijama pravosuđa

- Anagažovanje pomoćnog pravnog osoblja na izgradnji pravne pismenosti među stanovništvom uopšte, tako što će podučavati stanovništvo kako da pristupe sistemu pravosuđa, koja su njihova zakonska prava, te kako da iskoriste raspoloživa pravna sredstva.
- Pružanje pravne pomoći marginalizovanim grupama stanovništva, uključujući žene.
- Pružanje podrške organizacijama civilnog društva (OCD), uključujući organizacije žena, koje omogućavaju lakši pristup sistemu pravosuđa (vidi Odjeljak 3).

Kao odgovor na nisku stopu donijetih presuda, u Južnoj Africi su osnovani Sudovi za seksualne prekršaje i Tutuzela centri. Sudovi za seksualne prekršaje su specijalizovani sudovi koji imaju zadatak da usmjere proces krivične obrade slučajeva seksualnog zlostavljanja; cjelokupno osoblje je posebno obučeno kako bi se bavilo rješavanjem seksualnih prekršaja. Tutuzela centri, tj. „centri za utjehu“, se nalaze u sklopu ovih sudova i služe kao služba koja pruža sve usluge žrtvama silovanja. Centrom upravlja menadžer projekta, a on obezbijeduje policijske usluge, zdravstvenu zaštitu, savjetovanje i pravne usluge, sve na istom mjestu, što omogućava bolje upravljanje slučajevima silovanja. Stopa presuda u ovim slučajevima je porasla na 75–95%, a tipičan slučaj se sada riješi za 6 mjeseci od datuma podnošenja prve prijave. Prije nego što su osnovani ovi centri, u prosjeku je trebalo od 18 mjeseci do 2 godine da se riješi jedan ovakav slučaj.³

Reprezentativni sektor pravosuđa

- Promovisanje jednake zastupljenosti žena i muškaraca u sistemu pravosuđa putem inicijativa za veće angažovanje, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena. U nekim slučajevima neophodno je uvođenje privremenih posebnih mjera, ili pozitivne akcije, poput stipendija za studiranje prava ili kvota kako bi se ubrzao napredak ka postizanju jednake zastupljenosti (vidi Odjeljak 4).

Nadzor i nadgledanje

- Uključivanje ključnih učesnika iz pravosuđa, tužilaštva, udruženja pravnika, policije, zatvora, civilnog društva, mreža organizacija žena i NVO-a u procese reforme pravosuđa.
- Jačanje rodno odgovornih mehanizama međunarodnog i nacionalnog nadzora i nadgledanja, te onog koje sprovodi civilno društvo. Na primjer, nacionalno udruženje žena ili radna grupa o rodnom predrasudama u sudovima mogu svojim radom sistem pravosuđa držati odgovornim za eliminaciju rodni predrasuda u sudovima, diskriminaciju u sudskim procesima ili za neadekvatno krivično gonjenje slučajeva RN-a.

U Priručniku 4 možete naći i ...

- „Devet pravila za rodna pitanja i reformu pravosuđa“
- Najbolje prakse u pravnom definisanju i klasifikovanju silovanja kao krivičnog djela
- Sugestije za osnivanje radne grupe o rodnom predrasudama u sudovima
- Dobre prakse kod upotrebe tradicionalnih pravosudnih mehanizama
- Sugestije za integrisanje rodni pitanja u rad Komisija za istinu i pomirenje

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Postkonfliktni period predstavlja jedinstvenu mogućnost za usvajanje strategija za ponovno uspostavljanje vladavine prava i promovisanje rodne ravnopravnosti u okviru sektora pravosuđa, kao i za direktno učešće žena u čitavom procesu reforme sistema pravosuđa. Mirovni proces i tranzicija iz konflikta jesu strateške polazne tačke za promovisanje odgovornosti za RN i diskriminaciju. Mehanizmi tranzicijske pravde, poput *ad hoc* krivičnih tribunala, komisija za istinu i pomirenje i programa za davanje odštete žrtvama, često su važni faktori u ovom poduhvatu.

Izazovi integracije rodni pitanja

- Sudstvo često loše funkcioniše, njegova nezavisnost je kompromitovana, a podložno je i korupciji.
- U mnogim konfliktima se javlja masovno seksualno

Odjeljak 3

Bolji pristup institucijama pravosuđa i bolje informisanje javnosti u Istočnom Timoru

U Istočnom Timoru, Fokupers je nevladina organizacija koja je obezbijedila pristupačne usluge pravne pomoći ženama žrtvama i koja radi na boljem informisanju javnosti o nasilju u porodici i zakonskim pravima žena. Njihove informativne brošure se distribuiraju prožiocima usluga, vjerskim institucijama, vladinim agencijama i zakonodavcima.⁴

nasilje nad ženama, djevojkama i djevojčicama, ali i nad muškarcima, mladićima i dječacima, što treba posebno obraditi u postkonfliktnoj reformi sistema pravosuđa.⁶ Seksualno nasilje i nasilje u porodici se obično nastavljaju po povećanoj stopi i poslije konflikta; pravosudni mehanizmi za rješavanje RN-a su hitan prioritet.

- Policija i kazneni sistem su dio problema: policija nema ni kapaciteta ni volje da djelotvorno reaguje na slučajeve RN-a, a zatvori su često prepuni i u njima sve vrvi od zlostavljanja.
- Šira javnost, a posebno žene, često nemaju povjerenja u sistem pravosuđa.

Mogućnosti za integraciju rodni pitanja

- Možda postoji više političke volje u međunarodnoj zajednici, međunarodnim organizacijama i novoosnovanim vladama za investiranje u rodno odgovoran proces reforme sistema pravosuđa.
- Procesi izgradnje mira mogu stvoriti polazne tačke za direktno učešće žena i drugih zainteresovanih strana u procesu reforme pravosuđa, te im omogućiti da izraze svoje potrebe i prioritete.
- Procesi reforme sistema pravosuđa otvaraju mogućnosti za obezbjeđivanje obuke o rodnoj ravnopravnosti i veće angažovanje žena i drugih nedovoljno zastupljenih grupa.
- Možda postoji široko rasprostranjena podrška za uspostavljanje mehanizama tranzicijske pravde koji omogućavaju uključivanje rodni pitanja, te djelotvorno krivično gonjenje počinitelja RN-a.

Odjeljak 4

Više žena sudija u Evropskom sudu za ljudska prava

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u svojoj Rezoluciji 1366 (2004.) donijela je odluku da više neće razmatrati liste kandidata za Evropski sud za ljudska prava na kojima se ne nalazi bar jedan kandidat svakog pola. Ovo pravilo je izmijenjeno godinu dana kasnije da bi se dopustile istopolne liste kandidata, pod uslovom da predstavljaju onaj pol koji je nedovoljno zastupljen u Sudu (trenutno su to žene). Kada je ova mjera usvojena, odnos žena sudija prema muškarcima sudijama bio je 11 prema 32: žene su brojčano činile samo 26% sastava Suda. Od aprila 2007. godine, situacija se neznatno popravila: 14 žena sudija naspram 32 muškarca sudije: žene su brojčano činile 30% sastava Suda.⁵

? Pitanja vezana za reformu pravosuđa

Jedan od najboljih načina za utvrđivanje polaznih tačaka, prednosti i mana za integraciju rodne perspektive u reformu pravosuđa jeste da se sprovede procjena. U daljem tekstu dati su primjeri pitanja koja se odnose na rodna pitanja, a koja bi mogla pomoći pri sprovođenju kompletnije procjene, nadgledanje i vrednovanja pravosudnog sistema.

- Koji su međunarodni i regionalni podzakonski akti o ljudskim pravima ratifikovani?
- Da li su ustav i nacionalni zakoni usklađeni sa međunarodnim i regionalnim obavezama u vezi sa poštovanjem ljudskih prava, te u vezi sa rodnom ravnopravnošću i RN-om?
- Da li tradicionalni i vjerski zakoni i običaji sadrže diskriminatorne prakse?
- Da li postoje adekvatni zakoni za sprječavanje diskriminacije – npr. zakoni kojima se zabranjuje sljedeće: diskriminacija žena i muškaraca sa HIV-om/sidom; diskriminacija ili otpuštanje sa posla zbog trudnoće, porodijskog odsustva ili braka; i seksualno uznemiravanje na radnom mjestu?
- Da li postoji de facto i/ili de jure diskriminacija u zakonima ili u načinu na koji se oni primjenjuju?

- Da li žene i muškarci, i u gradskim i u seoskim sredinama, imaju potpun i jednak pristup institucijama pravosuđa?
- Da li postoje rodno odgovorni programi pravnog opismenjanja?
- Da li su slučajevi RN-a adekvatno procesuirani i sankcionisani? Da li postoje posebni mehanizmi za zaštitu i pružanje pomoći svjedocima i žrtvama?
- Da li je cjelokupno osoblje u sistemu pravosuđa prošlo odgovarajuću obuku o rodnoj ravnopravnosti?
- Da li ženski počinioci krivičnog djela imaju jednak pristup alternativama za izdržavanje zatvorske kazne?
- Da li je budžet u sektoru pravosuđa rodno odgovoran, da li uključuje finansiranja obuke za ostvarivanje rodne ravnopravnosti ili pravne pomoći ženama?
- Da li postoje politike i procedure za povećanje jednake zastupljenosti muškaraca i žena u sistemu pravosuđa?
- Da li su OCD, uključujući i grupe žena, u potpunosti uključene u procese reforme pravosuđa i u rad tijela za nadzor i nadgledanje?

Dodatne informacije

Publikacije

ARC International – *Gender-Based Violence Legal Aid: A Participatory Toolkit*, (Pravna pomoć u slučajevima rodno nasilja: set priručnika za učesnike) 2005.

ILAC – *Building Partnerships for Promoting Gender Justice in Post-Conflict Societies*, (Izgradnja partnerstva za promociju rodne pravde u postkonfliktnim društvima) 2005.

Molyneux, M. i Razavi, S. – *Gender Justice, Development and Rights*, (Rodna pravda, razvoj i prava) 2003.

Nesiah, V., International Centre for Transitional Justice – *Gender Justice Series, Truth Commissions and Gender: Principles, Policies and Procedures*, (Rodna pravda, komisije za istinu i rodna pitanja: principi, politike i procedure) 2006.

OECD DAC – *OECD DAC Handbook on Security System Reform – Supporting Security and Justice*, (Priručnik OECD DAC o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi) 2007.

Texas Center for Legal Ethics and Professionalism – *Guidelines for Gender Neutral Courtroom Procedures*, (Smjernice za rodno neutralne procedure u sudnici) 2001.

UNDOC – *Criminal Justice Assessment Toolkit*, (Set priručnika o procjeni krivičnog prava) 2006.

World Bank – *Gender Justice and Truth Commissions*, (Rodna pravda i Komisije za istinu) 2006.

Organizacije

International Legal Assistance Consortium – www.ilac.se

ICTJ – www.ictj.org

Set priručnika o rodnom pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
 2. Reforma policije i rodna pitanja
 3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
 4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
 5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
 6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
 7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
 8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
 9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
 10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
 11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
 12. Obuka o rodnom pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
 13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikumuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je priredila Nađa Nieri iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 4 autorice Šelbi Kvast.

¹ Organisation for Economic Co-operation and Security, *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice*, (Priručnik OECD DAC o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi), Naact, (OECD: Pariz), 2007, str. 182.

² International Association of Women Judges, 'Jurisprudence of Equality Program Decisions.' („Pravna nauka o programskim odlukama o jednakosti“) <http://www.iawj.org/jep/jep.asp>

³ Thuthuzela Care Centres, *The Country's Anti-rape Strategy Improves Perpetrator Conviction Rates*, (Državna strategija za suzbijanje silovanja povećava procenat osuđenih počinioca) 8. maj 2006. <http://www.npa.gov.za/ReadContent407.aspx>

⁴ Detaljno istraživanje o svim oblicima nasilja nad ženama, Izvještaj Generalnog sekretara (6. jul 2006.), UN dokument A/61/122/Add.1, pasus 299.

⁵ Izvještaj sa Međunarodnog simpozijuma o seksualnom nasilju u konfliktima i životu nakon njega, 21-23 jun 2006. Brisel, Palais d'Égmont. http://www.unfpa.org/emergencies/symposium06/docs/final_report.pdf

⁶ Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector*, (Seksualno nasilje tokom gruzanog konflikta: globalni pregled i uticaj na sektor bezbjednosti), (DCAF: Ženeva), 2007.